

3. Якиманская И.С. Разработка технологии личностно-ориентированного обучения / И.С. Якиманская // Вопросы психологии. – 1995. – № 2. – С. 31–41.

4. Бондаревская Е.В. Личностно-ориентированное образование: опыт разработки парадигмы / Е.В. Бондаревская. – Ростов н/Д : Феникс, 1997. – 28 с.

УСТИНОВА В.О.

СТРУКТУРУВАННЯ ЗМІСТУ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ВНЗ

Актуальність теми дослідження зумовлена декількома причинами. По-перше, вища школа України у своєму розвитку орієнтується на якісну підготовку фахівця, яка б відповідала змінам, що відбуваються на сучасному ринку праці. Сьогодні одним із головних завдань сучасних ВНЗ є підготовка компетентного, конкурентноспроможного спеціаліста, здатного самостійно та творчо вирішувати професійні питання, здобувати нові знання, необхідні в професійній діяльності.

По-друге, Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ ст. передбачає поступовий перехід від репродуктивної, авторитарної освіти до освіти інноваційного, гуманістичного типу. В ній передбачено, перш за все, підготувати майбутнього фахівця, який був би здатним якісно застосувати набуті в період навчання знання протягом усього життя, а це можливо лише за умови забезпечення якісної освіти на етапі її здобуття.

По-третє, розробка спеціальних підходів до структурування навчання у ВНЗ, що забезпечує його особистісну спрямованість, є актуальною проблемою сучасної освіти. Особливо це стосується педагогічних вищих закладів, тому що вирішення цієї проблеми пов'язане з такими важливими питаннями, як професійна підготовка майбутнього вчителя, оволодіння ним сучасними педагогічними технологіями, здатність виконувати роль суб'єкта професійної діяльності тощо.

Мета статті – окреслити головні питання стосовно структурування змісту гуманітарних дисциплін у процесі фахової підготовки студентів педагогічних ВНЗ.

Аналіз наукової літератури показує, що аспекти професійної підготовки та складники професійної освіти розкриваються в дослідженнях О. Алексюка, В. Андрущенко, Г. Балла, В. Безпалька, В. Галузинського, М. Євтуха, Н. Ничкало та ін. Обґрунтування сучасних вимог до професійної підготовки студентів здійснили В. Бондар, В. Буряк, В. Лозова, О. Пехота, С. Сисоєва та ін. Проблему аналізу та розвитку професійної компетентності сучасного фахівця та її складових розробляють такі науковці, як С. Гончаренко, І. Зимня, І. Зязюн, Т. Іванова, Н. Коломінський, К. Корсак, А. Маркова, Н. Ничкало, Дж. Равен, В. Хутмакер, А. Хуторської, С. Шишов та ін. Питанням особистісно орієнтованого навчання присвячено праці Г. Балла, І. Бега, В. Давидова, М. Євтуха, М. Кларина, О. Леонтьєва, С. Максименка, В. Рибалки, К. Роджерса, В. Серікова, П. Сікорського, І. Якиманської та ін. Проблеми гуманізації та гуманітаризації сучасної освіти розг-

лядаються в багатьох наукових працях педагогів і психологів (Дж. Браун, Ш. Бюлер, Л. Виготський, Т. Грінінг, М. Євтух, А. Келле, А. Маслоу, Ж. Піаже, К. Роджерс, Т. Слепова, В. Ханенко та ін.). Так, М. Євтух визначає гуманістичну освіту як таку, “що сприяє інтелектуальному розвитку людини, досягненню високого рівня компетентності в ім’я особистої та суспільної емансипації. Ця освіта спрямована не лише на здобуття конкретної професії, керівною її ідеєю є розвиток творчої, критично мислячої особистості в умовах існування світу, який постійно змінюється” [2, с. 72].

У Законах України “Про освіту” (1996), “Про вищу освіту” (2002), Державній національній програмі “Освіта” (Україна ХХІ ст.), у програмних документах Міністерства освіти і науки України – “Концептуальні засади гуманітарної освіти в Україні (вища школа)” (1996), “Концептуальні засади демократизації та реформування освіти України” (1997) особливу увагу приділено процесу гуманітаризації освіти, тобто такому процесу, який спрямований на пріоритетний розвиток загальнокультурних компонентів у змісті освіти й таким чином на формування особистої зрілості тих, хто навчається.

Отже, гуманітаризація та демократизація освіти, пріоритетність загальнолюдських цінностей, створення умов для повної реалізації всебічного розвитку кожної людини – основні напрями розбудови освіти в Україні. Відповідно до модернізації змісту освіти загалом завданнями професійної освіти є: підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня, конкурентоспроможного на ринку праці, компетентного, відповідального, який не тільки добре володіє своєю професією, а й орієнтується в суміжних галузях діяльності, здатного до ефективної роботи за спеціальністю на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності.

Загальновідомо, загальна й професійна освіта, що історично склалися, зазвичай підпорядковуються предметно-змістовному принципу й відтворюють лише один із процесів розвитку науки – диференціацію наукових напрямів. Сьогодні, наприклад, за даними ЮНЕСКО, у світі існує 2200 наукових дисциплін, з яких близько 200 присвячено людині у всіх її іпостасях. Диференціація наукових галузей призводить і до значної дисгармонії в ієрархії цілей вченого, підвищення статусу технократичних і зниження статусу гуманістичних цілей, що, у свою чергу, спричинює втрату гуманістичної осмисленості існування науки. Але в розвитку науки ці процеси великою мірою компенсуються синтезом різних напрямів, який спонукає вченого мислити загальнокультурними категоріями, тобто відбувається відродження смислової компоненти наукового пошуку.

Система освіти ніби повторює шлях розвитку науки: предметні знання в школі, в тому числі й вищій школі, залишаються роз’єднаними, логічний аспект переважає над історико-культурним і соціокультурним аспектами. Зв’язки між предметами встановлюються на підґрунті міждисциплінарних наукових знань, а не через загальнолюдський зміст навчальних дисциплін. Унаслідок цього навчання набуває формального характеру, по-

долати який можна тільки за умови реалізації принципів предметності та змістовності в широкому культурному контексті.

Ще наприкінці ХХ ст. В. Галузинський окреслив напрями розвитку педагогіки в Україні в ХХІ ст. як “синтез наук і передового досвіду”:

- 1) інноваційні компоненти теорії та практики навчання і виховання;
- 2) розширення зв’язків педагогіки з близькими гуманітарними науками;
- 3) вдосконалення післядипломної педагогічної освіти в аспекті розвитку загальної культури вчителя [1, с. 18]. Важливим, наголошував учений, є “зближення педагогіки із спорідненими науками гуманітарного і психологічного профілів” [1].

У сучасній педагогічній літературі підкреслюється, що запорукою якісної професійної підготовки майбутніх фахівців є ефективні засоби реалізації якісного функціонування системи вищої освіти [3, с. 70]. Якісність вищої освіти, перш за все, пов’язана зі здобуттям таких професійних знань і вмінь, які дають змогу кожному фахівцеві “максимально реалізувати свій інтелектуально-творчий потенціал”, “ефективно пристосуватися до швидкоплинних змін на ринку праці”, “оптимально використовувати накопичений освітній капітал в умовах кардинальних світоглядних змін”, а також відповідають здібностям, схильностям та інтересам індивіда [1]. Саме в процесі освіти та професійної підготовки формуються і розвиваються складові професійної компетентності фахівця.

Таким чином, освіта на сучасному етапі повинна розглядатися передусім як шлях розвитку особистості. З одного боку, потрібен професіонал, який здатен створювати й швидко засвоювати нові спеціалізації в умовах високих технологій, а з іншого – свідомий і відповідальний громадянин. Головне – системність і цілісність його знання, взаємодія інтелекту і творчості. Зрозуміло, що неможливо вкласти все в навчальні програми, але можна їх структурувати таким чином, щоб навчання відбувалося в напрямі загальнолюдської культури (М. Бердяєв, В. Вернадський, М. Каган, В. Розін та ін.).

Дж. Равен стверджує: “Суспільство потребує нових переконань та сподівань. Але їх неможливо розвивати безвідносно до особистих систем цінностей, і система освіти, шкільної та соціальної, повинна це враховувати. <...> Ті, хто зацікавлені у розвитку компетентності, повинні допомогти людям замислитися над тим, як повинні функціонувати організації та як вони функціонують насправді, замислитися над своєю роллю та над роллю інших людей у суспільстві” [4, с. 74–75]. Тобто професійно компетентний спеціаліст повинен сам ставити цілі своєї діяльності, визначати шляхи й засоби їх досягнення, відповідати за наслідки їх реалізації. Безумовно, без якісної підготовки фахівців не можливий інноваційний, соціально-економічний та соціокультурний розвиток суспільства.

Взаємодія учня/студента, вчителя/викладача та предмета вивчення відбувається під впливом різноманітних факторів. У результаті відбуваються якісні зміни процесу навчання, що впливають на досягнення поставленої дидактичної мети як позитивно, так і негативно. Тому важливо відповідними

змінами управляти, спеціально структуруючи, тобто ієрархічно впорядковуючи компоненти процесу навчання загалом і змісту окремих начальних предметів (дисциплін) зокрема. Таке структурування необхідно здійснювати в межах особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів, відповідно до яких, по-перше, передбачається ставлення до особистості учня як до неповторної індивідуальності, створення сприятливих умов для її розвитку, самовизначення та самореалізації через освіту; по-друге, вже назріла об'єктивна потреба в компетентних кадрах, здатних творчо організовувати освітній процес у конкретних соціально-економічних умовах, швидко орієнтуватися в інформаційному просторі, самостійно вдосконалюватися та розвиватися, тобто відповідати сучасним вимогам до професійної діяльності. Ці підходи відображають сутність сучасних педагогічних концепцій, реалізація ідей яких потребує перегляду цілей і цінностей освіти, змісту та методів навчання.

Втілити сучасні педагогічні ідеї в реальну практику неможливо без спеціального структурування процесу навчання, яке дає змогу впорядкувати його дидактичні структури таким чином, щоб створити умови для розвитку та самореалізації особистості учня. Таке впорядкування передбачається в межах розвивального навчання (В. Давидов, Д. Ельконін, Л. Занков та ін.), але їх специфіка зменшує можливості використання відповідних підходів до структурування навчального процесу. Досить часто у ВНЗ воно відбувається на підґрунті традиційного підходу, який недостатньо орієнтований на розвиток особистості студентів, на формування їхніх професійних якостей.

Потенційні можливості структурування змісту філологічної підготовки розкриваються в працях В. Алфімова, П. Гусака, О. Мороза, В. Паламарчук, Л. Сіднева, А. Сологуба, В. Тихолаза, Т. Усатенко, А. Черниша, Б. Чижевського; характер і сутність новітніх дидактичних технологій та їх використання у процесі гуманітарного навчання розглядають О. Анісімова, В. Бондар, М. Гафітулін, С. Коршунов, О. Пехота, Г. Сазоненко, В. Сіденко та ін.

Відповідно до визначеного актуалізується проблема фахової підготовки майбутніх спеціалістів та викладання гуманітарних дисциплін як невід'ємної складової процесу навчання, а також необхідність пошуку шляхів її розв'язання.

Таким чином, проблема модернізації змісту освіти, перш за все, пов'язана з оптимізацією засобів і технологій організації освітнього процесу. Приєднання України до реалізації принципів Болонської декларації (утворення єдиного ринку праці вищої кваліфікації в Європі, забезпечення якісного освітнього рівня фахівців і відповідності їх підготовки умовам міжнародного ринку праці) посилює актуальність питання професійної підготовки сучасного фахівця.

Аналіз стану фахової підготовки студентів педагогічних ВНЗ свідчить про наявність певних суперечностей, а саме:

– між постійно зростаючою потребою в наявності висококваліфікованих спеціалістів і не завжди відповідним рівнем якості освіти випускників вищої школи;

- між загальною тенденцією, спрямованою на гуманітаризацію освіти, й неповним використанням можливостей навчання гуманітарних дисциплін у процесі професійного становлення майбутніх учителів;
- між реальним змістом гуманітарних дисциплін і потребою його структурування та професійного орієнтування;
- між уподобаннями і здібностями студента та існуючою парадигмою освіти, яка базується на давно розроблених принципах побудови навчальних планів і жорстких програмах вивчення дисциплін, які повинен засвоїти студент.

Розв'язання суперечностей, наявних у системі фахової підготовки студентів педагогічних ВНЗ, зумовлює доцільність спеціального дослідження, спрямованого на з'ясування сутності змісту гуманітарних дисциплін, ефективних умов його структурування відповідно до сучасних вимог до вищої освіти.

Вважаємо, що дидактичні засади структурування змісту гуманітарної освіти майбутнього вчителя передбачають розвиток таких складових професійної майстерності, як цілісність, неперервність, послідовність, рівень педагогічного впливу на формування особистості учня, відповідність змісту, форм та методів педагогічної діяльності психолого-фізіологічним закономірностям вікового розвитку школярів. Це обґрунтування базується на педагогічних принципах єдності навчання, технології та розвитку особистості; синтезі дидактичної та позааудиторної діяльності; ефективності комплексного впливу педагогів, соціуму, родини на формування особистості вчителя.

Структурування змісту гуманітарних дисциплін, на нашу думку, повинно ґрунтуватися на встановленні інтегративних взаємозв'язків між різними компонентами дидактичної структури (цільовими, стимулювально-мотиваційними, операційно-діяльними, контроль-регулювальними, рефлексивними), що спрямовано на розвиток загальнонавчальних умінь (організаційних, інтелектуальних, рефлексивних, комунікативних) як основи формування професійно значущих якостей і вмінь студентів. Для цього необхідно виявити найбільш важливі для особистісного розвитку й професійної підготовки майбутніх учителів прийоми і методи роботи, фіксувати послідовність їх реалізації з урахуванням методологічної ролі в процесі навчання з метою збагачення його функціональних можливостей як педагогічної системи.

Висновки. Отже, реалізація дидактичних умов структурування змісту гуманітарних дисциплін у фаховій підготовці студентів педагогічних ВНЗ спирається на: 1) актуальність проблеми пізнавальної активності студентів; 2) на структуру технології активізації пізнавальної діяльності студентів; 3) знання і вміння щодо способів структурування й методів оволодіння навчальною інформацією та способами дій.

Таким чином, у сучасній освітній царині актуальною є проблема розробки спеціальних підходів до структурування процесу навчання у вищій школі загалом і змісту гуманітарних дисциплін зокрема.

Література

1. Галузинський В.М. Педагогіка ХХІ століття – синтез наук і передового досвіду / В.М. Галузинський // Теоретичні питання освіти та виховання : зб. наук. праць / [за заг. ред. М.Б. Євтуха ; укл. О.В. Максименко]. – Суми : Наука, 1999. – Вип. 6. – С. 17–19.
2. Євтух М.Б. Гуманістична освіта та розвиток демократичних процесів в Україні / М.Б. Євтух, В.С. Ханенко // Теоретичні питання освіти та виховання : зб. наук. пр. / [за заг. ред. М.Б. Євтуха ; укл. О.В. Максименко]. – Суми : Наука, 1999. – Вип. 6. – С. 72–75.
3. Євтух М.Б. Забезпечення якості вищої освіти – важлива умова інноваційного розвитку держави і суспільства / М.Б. Євтух, І.С. Волошук // Педагогіка і психологія. – 2008. – № 1 (58). – С. 70–74.
4. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация : пер. с англ. / Дж. Равен. – М. : Когито-Центр, 2002. – 396 с.

ЧЕРЕПЄХІНА О.А.

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У КОНТЕКСТІ СИНЕРГЕТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ

Результати прогнозування потреб ринку праці на початку ХХІ ст. відображають гостру потребу соціальної сфери у висококваліфікованих, компетентних фахівцях з психології, від діяльності яких істотно залежить соціальна стабільність в суспільстві. Професійна компетентність таких фахівців визначається рівнем їх особово-професійного розвитку. На сьогодні необхідне не просто використання набутих студентами у вищому навчальному закладі знань, умінь, навичок, а й особистісно-професійні якості: відповідальність, мобільність, готовність до постійного творчого саморозвитку, професійного зростання, соціальної мобільності. На фахівця соціальної сфери покладається особлива місія – гуманізація суспільства, виконати яку він може тільки за умови формування особливих особистісних якостей. Ресурси його особи набувають суспільної значущості, стають умовою розвитку соціальних відносин, соціальної сфери. Він повинен бути достатньо розвиненим в інтелектуальному, етичному, комунікативному, емоційному, рефлексії і вольовому планах. З цієї точки зору, особливу увагу слід приділяти створенню педагогічних умов для особистісно-професійного становлення фахівців соціальної сфери в освітньому середовищі сучасного вузу, що пов'язано з їх затребуваністю і відповідальністю, яку покладає на них сучасне суспільство.

Соціальна значущість професії, підвищення впливу соціальної освіти, на розвиток самосвідомості конкретної особи і суспільства зумовлюють необхідність аналізу наявного практичного досвіду та вивчення теоретичних і прикладних основ особистісно-професійного становлення майбутніх фахівців соціальної сфери, а також виявлення педагогічних умов цього процесу в освітньому середовищі сучасного вузу.

Президент України В.Ф. Янукович визначив такі фундаментальні принципи, які мають бути покладені в основу діяльності Міністерства освіти і науки та вищих навчальних закладів, як: забезпечення високої якості вищої освіти на рівні європейських освітніх стандартів, підготовка молодого спеціаліста, конкурентоспроможного на ринку праці, надання автономії провідним університетам як засобу покращення якості навчання, надання